

Б70

3587р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

БЛОХА Ярослав Євгенійович

УДК 821.161.1.09:124.5(043)

**АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ В.Г. КОРОЛЕНКА
(ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ)**

09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2013

9056

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робоча виконана на кафедрі філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Кравченко Петро Анатолійович,
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
завідувач кафедри філософії,
декан історичного факультету

Офіційні опоненти: доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Райда Костянтин Юрійович,
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
НАН України,
провідний науковий співробітник відділу історії зарубіжної філософії

кандидат філософських наук, доцент
Сторожук Світлана Володимирівна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
доцент кафедри філософії

Захист відбудеться «29» травня 2013 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою : 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою : 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «26» квітня 2013 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. К. Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Кардинальні реформи і перетворення, що здійснюються в Україні в умовах державної незалежності та демократичного шляху розвитку, супроводжуються активним процесом гуманізації та духовно-моральним оздоровленням суспільства. З урахуванням останнього історико-філософська наука набуває особливо великого значення, оскільки основне її завдання полягає у вивченні філософської культури минулого, насиченої високими моральними, гуманістичними і загальнолюдськими цінностями. Причому це вивчення має вестися з сучасних об'єктивних позицій, не обмежених різними ідеологічними установами.

У цьому аспекті дослідження багатой творчої спадщини одного з найбільш відомих мислителів, громадських діячів та правозахисників кінця XIX – початку XX століття Володимира Галактіоновича Короленка, більшість ідей якого відрізняються гостротою, актуальністю й співзвучністю сучасності, допоможе набагато глибше зрозуміти духовно-моральні проблеми сучасного українського соціуму.

Вивчення та аналіз широкого кола джерел свідчить, що вітчизняні філософи, історики філософії, філологи, історики й літературознавці XIX – XXI століть приділяли значну увагу розглядові життя та багатогранної діяльності В.Короленка. Життєвий шлях, напрями соціально-політичної, правозахисної та громадсько-просвітницької діяльності мислителя досліджувалися й аналізувалися в наукових і публіцистичних працях різних авторів, однак історико-філософські ідеї мислителя залишилися поза увагою науковців.

В.Короленко насправді не був філософом і його судження з питань суспільного життя та філософії не носять системного характеру. Проте філософські питання, безперечно, входили до кола основоположних проблем життя і творчості мислителя. Щоб комплексно охарактеризувати постать В.Короленка, необхідно визначити основні риси його світогляду, той фундамент, на якому ґрунтувалося ставлення гуманіста до людей, світу, суспільного життя, основних проблем сучасного йому соціуму. Лише розглядаючи історико-філософські міркування В.Короленка з урахуванням його соціально-політичних та аксіологічних поглядів, які також є малодослідженими, хоча становлять основу філософських переконань мислителя, і тісно пов'язуючи формування й розвиток його світогляду з політичною, філософською та літературною боротьбою епохи, можна правильно розкрити уявлення гуманіста про світ та особливості його існування, показати світоглядно-філософську оригінальність багатьох його висловлювань та історичну закономірність висування на початку XX століття на перше місце низки нових ціннісних орієнтацій порівняно з поглядами революційних демократів 60-х років XIX століття.

Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження обумовлюється:

- необхідністю дослідження світоглядно-аксіологічних аспектів творчості мислителя крізь призму панорами історико-філософської думки з метою комплексного розкриття його поглядів та світобачення;

- абсолютизацією принципу гуманізму в творчій спадщині В.Короленка, вивчення аксіологічних аспектів якої конче необхідно для ефективного здійснення демократичних перетворень у сучасному українському суспільстві;

- появою на початку ХХІ століття неопублікованих раніше щоденників В.Короленка за 1917-1921 роки, у яких детально розкриті аксіологічні погляди гуманіста на основі аналізу ним основних ідей народництва та марксизму.

Досліджувана проблема привертала увагу багатьох науковців ще з кінця ХІХ – першої чверті ХХ століття, коли постать та основні аспекти творчості В.Короленка розглядали переважно його сучасники та сподвижники Ф.Батюшков, А.Дерман, В.Євгеньєв-Максимов, П.Івановська, Л.Круповецький, Р.Люксембург, В.М'якогін, О.Петрицев, М.Піксанов, О.Редько, М.Смірнов, Б.Федоров. У працях перерахованих авторів передусім охарактеризовано гуманістичну спрямованість світоглядних ідей В.Короленка і його толерантне ставлення до представників різних культур та релігій, позитивні й критичні відгуки щодо творчої спадщини мислителя в цілому.

Філософська спадщина В.Короленка стала предметом вивчення дослідників лише наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття й розглядалася у таких напрямках:

- у соціально-філософському напрямку творчість мислителя розглядали І.Гайдукова в своєму дисертаційному дослідженні «Проблеми соціальної філософії у творчості В.Г. Короленка» та Ю.Гущин у праці «Світогляд В.Г. Короленка (соціально-філософські погляди)»;

- у релігійному напрямку спадщина В.Короленка розглядалася П.Негретовим у статті «Релігійні пошуки Короленка, або Фаусти і Вагнери»;

- у гуманістичному напрямку епістолярну та публіцистичну спадщину розглядають М.Попович у праці «Нарис історії культури України», високо оцінюючи гуманістичний потенціал творчості В.Короленка, М.Назірова та П.Ліон у праці «Короленко як Ксенофонт: до питання про літературне «самовизначення» В.Г. Короленка»;

- у загальнофілософському напрямку художня, епістолярна та публіцистична спадщина В.Короленка аналізується О.Вечерок у праці «Мотив свободи у повісті В.Г. Короленка «Без язика», І.Меньшиковим у статті «Трактування свободи як поняття і символу в повісті В.Г. Короленка «Без язика» та М.Петровою у праці «В.Г. Короленко: Висота примиряючої думки»;

- в історико-філософському напрямку дослідити творчість мислителя робили спробу В.Буслинський у навчальному посібнику «Філософія» та П.Ямчук у статтях «Українська християнсько-гуманістична філософія як форма опору теорії та практиці радикального постпросвітництва», «Щоденник» Володимира Короленка й універсальна гуманітарна проблема осмис-

лення філософсько-буттєвих реалій доби радикального постпросвітництва», «Християнсько-гуманістичний діаріуш В.Г. Короленка: філософсько-світоглядна й буттєва ретроспекція у сприйнятті ХХІ ст.», однак комплексно аксіологічні проблеми в ретроспекції історико-філософських поглядів не стали предметом дослідження філософів, істориків філософії, філологів, істориків та літературознавців.

Практично невідому раніше інформацію про факти біографії, суспільні погляди, громадську і просвітницьку діяльність В.Короленка містять фонди Державного архіву Полтавської області та Полтавського державного літературно-меморіального музею В.Короленка (фонди А-1, А-2, допоміжний фонд), які були опрацьовані автором.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у межах планової комплексної наукової теми кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка «Культурно-історична детермінація розвитку людського потенціалу в процесі формування громадянського суспільства» (державний реєстраційний № 0111U000701).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є узагальнюючий аналіз поглядів В.Г. Короленка на основні культурні та соціальні ціннісні орієнтації сучасного йому суспільства в історико-філософському контексті.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність послідовного розв'язання таких дослідницьких завдань:

- визначити характерні риси та ідейні джерела історико-філософських поглядів В.Короленка;

- з'ясувати суспільно-історичні умови формування історико-філософських та аксіологічних міркувань мислителя;

- висвітлити специфіку аналізу В.Короленком системи ціннісних орієнтацій у філософських та релігійних напрямках, зокрема у античності, епохах Відродження та Просвітництва, на початку ХІХ століття, наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, буддизмі, християнстві та ісламі;

- розкрити специфіку тлумачення та вживання мислителем окремих філософських та етичних категорій – «діалектика», «метафізика», «скептицизм», «матеріалізм», «свідомість», «воля», «щастя», «добро», «зло»;

- охарактеризувати класифікацію загальнолюдських ціннісних орієнтацій у історико-філософській спадщині мислителя та зіставити її із загальноприйнятими класифікаціями;

- встановити значення та цінність історико-філософської спадщини В. Короленка для сучасної філософської науки та українського суспільства.

Об'єкт дослідження – творча спадщина В.Г. Короленка в контексті історико-філософської думки.

Предмет дослідження – аксіологічні аспекти історико-філософської спадщини В.Г. Короленка.

Теоретико-методологічними засадами дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних філософів, істориків філософії, філологів та істориків,

а також публіцистичні й художні твори власне В.Короленка. В основу пошукової роботи покладено комплекс філософських та загальнонаукових методів, підходів та принципів. Пріоритет у дисертації надається міждисциплінарному підходу, оскільки розгляд аксіологічних аспектів історико-філософської спадщини В.Короленка знаходиться на перетині історії філософії, аксіології та культурології.

У процесі дослідження використовувалися:

- аксіологічний метод – для дослідження основних культурних та соціальних ціннісних орієнтацій у творчості В. Короленка в історико-філософському контексті;

- герменевтичний метод – для тлумачення змісту оригіналів текстів творів мислителя;

- метод історіографічного аналізу – для систематизації літературно-філософської спадщини В.Короленка;

- метод узагальнення – для виокремлення з усієї творчої спадщини мислителя, як художньої, так і публіцистичної й епістолярної, його уявлень про культурні та соціальні ціннісні орієнтації й цінності індивіда;

- принцип методологічного плюралізму, адже намагання надати окремо взятій методології універсального пізнавального засобу завдає шкоди науці й самій методологічній теорії;

- принцип об'єктивності – для обґрунтування теоретичних висновків, які випливають з аналізу текстів першоджерел і не несуть у собі ідеологічних чи політичних оцінок;

- принцип історизму – з метою врахування суспільно-історичних умов, за яких формувався світогляд В.Короленка;

- системний підхід – для вивчення історико-філософського доробку мислителя як органічної складової його загальнофілософських, культурологічних та літературознавчих поглядів.

Дослідження спирається на класичну традицію європейської історико-філософської та філософсько-культурної думки (Л.Бюхнер, Г.Гегель, Ж.-М. Гюйо, Ф.Енгельс, І.Кант, Ксенофонт, В.Ленін, К.Маркс, Дж.С. Мілль, М.Монтень, Платон, П.Ж. Прудон, Сократ, К.Фохт), яка вплинула на формування світогляду В.Короленка, традицію російської історико-філософської науки (О.Акелькіна І.Анненський, М.Вітрук, І.Гайдукова, Ю.Гущин, П.Ліон, О.Лосєв, І.Меньшиков, М.Назірова, П.Негретов, М.Петрова, О.Савельєва, Л.Скремінська, М.Туган-Барановський, Г.Флоровський).

Важливими методологічними засадами, на які орієнтується дисертаційне дослідження, є висновки, що містять роботи сучасних українських науковців – дослідників розвитку історико-філософської та суспільно-політичної думки в Україні (В.Андрущенко, А.Бичко, І.Бичка, В.Буслинського, Г.Волинки, В.Горського, В.Загороднюка, М.Заковича, С.Йосипенка, П.Кравченка, В.Литвинова, Я.Любимого, В.Ляха, Н.Мозгової, І.Немчинова, І.Огородника, М.Поповича, К.Райди, Т.Розової, С.Сторожук, Ю.Федіва, В.Шинкарука, С.Щерби, В.Ярошовця).

Наукова новизна дослідження полягає в систематизованому підході до філософського світобачення В.Короленка, розкритті сутності й специфіки аналізу мислителем різних систем ціннісних орієнтацій у філософських (античність, Відродження, Просвітництво, початок XIX століття, кінець XIX – початок XX століття) та релігійних (буддизм, християнство, іслам) напрямках. З'ясована специфіка світогляду мислителя та особливості морально-етичних засад його філософування.

Новизна наукових результатів міститься у таких положеннях, що виносяться на захист:

Уперше:

– встановлено, що процес теоретичних та аксіологічних пошуків В.Короленка був органічно пов'язаний з духовними і творчими ідеями його доби й відбувався не лише в контексті історико-літературного, а й загальнокультурного процесу кінця XIX – початку XX століття, який мав послідовно романтичну забарвленість, своєрідне формування категоріального, ціннісного та художньо-образного способу відтворення дійсності, а наріжним каменем його теоретико-естетичної та аксіологічної проблематики стала «ідея самодостатньої особистості», яка спрямовувалася на самореалізацію та всебічну активізацію індивідуально-особистісного потенціалу;

– обґрунтовано, що власний світогляд, світорозуміння та світобачення В.Короленка були сформовані в умовах специфічного синтезу трьох морально-етичних виховних, релігійних і побутових традицій: російсько-української православної, польської католицької та іудейської, що загалом уконституювало особливий характер його світовідношення й індивідуальний комплекс інтеркультурних якостей особистості (толерантність, прагнення до згоди, другоюдомінантність власної позиції як спрямованість поведінки на сприйняття значущості іншої людини, встановлення уявного діалогу з людиною іншої культури, розуміння мовної та концептуальної картини світу опонентів, коректного вибору засобів та дискусійних стратегій вирішення протиріч, здатність до взаємоспілкування на міжкультурному рівні тощо);

– доведено, що багато в чому така специфіка особистого світогляду В.Короленка сприяла історично і науково коректному визначенню численних феноменів реальності, які й були представлені у його філософсько-есеїстичній та публіцистичній спадщині;

– з'ясовано, що окрім специфічно спрямованого дослідження морально-правових ідеалів та цінностей революційного соціал-демократичного руху, проблем соціальної справедливості, свободи та гуманізму, «нової (християнської) віри» та «істинної релігії», експлуатації та соціальної нерівності, матеріалістичного світогляду та ролі природничих наук у суспільстві, ідей «вільної школи», «народності у вихованні», «реформаторської педагогіки» багатьох інших різноманітних проблем політичного, економічного та соціального характеру, – найважливішим теоретичним компонентом й тематичним підґрунтям творчості В.Короленка були аксіологічні та ціннісно-світоглядні проблеми історико-філософського та релігійознавчого характеру;

– виявлено, що В.Короленко, аналізуючи ціннісні орієнтації у різних філософських та релігійних напрямках минулих епох, вважав, що в античній філософії найголовнішими були колективістські орієнтації, які визначали взаємини поміж людьми (Сократ, Ксенофонт); головними ціннісними орієнтаціями доби Відродження мислитель називав індивідуальне прагнення людини до щастя (М.Монтень); система ціннісних орієнтацій французького Просвітництва, на думку В.Короленка, ґрунтувалася на гуманізмі (Вольтер); ціннісні орієнтації початку ХІХ століття, за українським мислителем, досить суперечливі, їх моральний діапазон був оцінений як плюралістичний – від загального щастя всіх людей (Дж.С. Мілль) до індивідуального щастя конкретного індивіда (Ж.-М. Гюйо); основні суспільні ціннісні орієнтації кінця ХІХ – початку ХХ століття В.Короленко аналізує крізь призму вчення К.Маркса, і, на противагу марксизму, виділяє релігію в якості однієї з головних ціннісних орієнтацій, консолідуючого фактору соціуму; у буддизмі, на думку мислителя, визнання індивідуальної волі людини було вирішальним фактором розвитку особистості та можливого способу утвердження її внутрішньої свободи; найвищою цінністю християнства В.Короленко вважав віру в Бога як шлях до порятунку людства, консервативний захист індивідуальності від будь-якого різновиду несакрального впливу; серед головних цінностей ісламу мислитель виокремлював покірність, яка полягає в беззаперечному підкоренні Аллахові, відмові від своєї незалежності й особистої свободи, накопичення грошей та майна, тілесно задоволення, їжі та розваг, оскільки все з'являється і зникає, а мусульманин живе для вищої мети;

– відзначено, що переважна більшість ціннісних орієнтацій, виокремлених В.Короленком, належить до соціальної сфери буття; значна частина з них може бути схарактеризована і в якості орієнтацій загальнокультурного характеру;

– визначено, що В.Короленко у відповідності до своєї аксіологічної концепції своєрідно тлумачив і живив низку основоположних філософських категорій. «Діалектику» – як вчення, згідно з яким окремі факти визначаються насамперед логічним розвитком думки; «метафізику» – як вчення, у якому головним предметом дослідження є властивості розуму; «скептицизм» – як ставлення усього під сумнів, що співпадає із загальноприйнятою концепцією; «матеріалізм» – наближене до вульгарно-матеріалістичного розуміння даної категорії – як ототожнення процесу думки з продуктом матеріальної діяльності та світу; «свідомість» – як особливий апарат, що сприймає явища зовнішнього світу; «волю» – як духовний процес, що передує будь-якому вчинку людської істоти тощо.

Уточнено:

– тлумачення В.Короленком категорій «щастя», «добро», «зло», а також поняття «помста» як провідних для мислителя категорій етики;

– класифікацію ціннісних орієнтацій у історико-філософській спадщині мислителя на основі аналізу літературних творів, публіцистики, листів

та щоденників В.Короленка і відповідність її загальноприйнятим класифікаціям ціннісних орієнтацій. Показано, що у своїх художніх творах та публіцистиці мислитель виокремлював: загальногуманістичні ціннісні орієнтації з домінантністю етичних категорій добра, любові, поваги, терпимості, толерантності; ціннісні орієнтації на здобуття самодостатності особистості з домінантністю морально-етичних понять «життя», «індивідуальної волі», «усвідомленості життєвого вибору», «самоусвідомлення» тощо; ціннісні орієнтації на самоздійснення людини як становлення творчої особистості («істинність самопізнання», «освіченість», «мудрість»); духовні ціннісні орієнтації із ідеалами краси, віри, щастя; етичні ціннісні орієнтації із виокремленням понять совісті, честі та гідності, відповідальності та обов'язку; ціннісні орієнтації «людини світу» із домінантністю категорій свободи, справедливості, рівноправності; ціннісні орієнтації «людини культури» з її скрижальями традиційності, патріотизму та народності.

Одержали подальший розвиток:

– значення та цінність аксіологічних аспектів історико-філософської спадщини В.Короленка для сучасної філософської науки;

– характеристика суспільно-історичних умов формування історико-філософських і аксіологічних поглядів В.Короленка та їх актуальність на сучасному етапі становлення Української держави.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Висновки і положення наукової новизни одержані автором на основі результатів, отриманих у процесі дослідження.

Практичне значення дослідження зумовлене сукупністю теоретичних положень і висновків, що виносяться на захист. Отримані в дисертації результати дають аргументоване цілісне уявлення про аксіологічні аспекти творчості В.Короленка в історико-філософському контексті.

Положення і висновки дисертації дають можливість більш детально зрозуміти особливості тлумачення мислителем окремих філософських та етичних категорій, ідейні джерела та суспільно-політичні умови формування його історико-філософських поглядів та їх актуальність на сучасному етапі розвитку Української держави.

Вони можуть бути використані у *науково-дослідницькій роботі*, для подальшої розробки філософських поглядів В.Короленка, зокрема аксіологічних аспектів його життєвої та творчої спадщини; *навчальному процесі* як матеріал для науково-дослідницької роботи зі студентами, викладання курсів філософії, історії української філософії, історії української культури, культурології тощо, а також при розробці програми спецкурсу, присвяченого життєвому та творчому шляху В.Короленка, підготовці навчальних і методичних посібників; *суспільному житті* загалом для пропаганди гуманістичних принципів, якими користувався сам мислитель і закликав інших дотримуватися їх.

Апробація результатів дослідження. Положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри філософії Полтавського національного

педагогічного університету імені В.Г. Короленка, а також на розширених науково-практичних семінарах аспірантів кафедри філософії.

Головні ідеї та результати наукового дослідження були апробовані на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях: II Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Правозахисний рух: історія та сучасність» (Полтава, 2009); Історико-філософських читаннях, присвячених Всесвітньому дню філософії-2010 (Полтава, 2010); Всеукраїнській конференції «Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура» (Київ, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалії та ілюзії свободи: філософський аналіз сучасності» (Полтава, 2011), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Дніпропетровськ, 2013); II Міжнародній конференції «Філологія і культурологія: сучасні проблеми і перспективи розвитку» (Москва, 2013); Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки філософського факультету – 2013» (Київ, 2013); Міжнародній науковій конференції студентів і аспірантів «IX Харківські студентські філософські читання» (Харків, 2013).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлені у семи статтях, шість з яких надруковано у фахових виданнях України з філософських наук, та восьми тезах, надрукованих у збірках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлені специфікою її предмету та логікою розкриття теми, а також метою та головними завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають у себе сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 201 сторінка, 175 з яких складає основний текст. Список використаних джерел становить 26 сторінок і налічує 270 найменувань (в тому числі 9 іноземними мовами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертаційного дослідження: обґрунтовано актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його теоретико-методологічні засади. Показано наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, особистий внесок дисертанта, приведено положення, які виносяться на захист, відомості щодо апробації результатів дисертації, названо кількість публікацій по темі дисертації, інформація щодо структури та обсягу роботи.

У **першому розділі «Джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження»** представлена характеристика джерельної бази, визначено зміст основних понять та особливості методології дисертаційної роботи.

У **підрозділі 1.1. «Історіографія та ступінь наукової розробки теми»** здійснено аналіз історіографії дослідження аксіологічної проблематики у творчості В.Короленка.

Встановлено, що філософська спадщина В.Короленка стала предметом вивчення дослідників лише наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Серед тих, хто найбільш ґрунтовно займався вивченням даної проблеми – Ю.Гущин, О.Вечерок, П.Ліон, І.Меньшиков, М.Назірова, П.Негретов, М.Петрова, О.Савельєва.

Першу спробу комплексно охарактеризувати філософські погляди В.Короленка здійснила у 1993 році в своїй кандидатській дисертації «Проблеми соціальної філософії у творчості В.Г. Короленка» І.Гайдукова. Філософські погляди мислителя також побіжно розглядали у своїх дисертаційних дослідженнях Л.Скремінська та О.Акелькіна.

Серед сучасних українських філософів дослідженням світоглядно-філософських та гуманістичних поглядів В.Короленка займалися В.Буслинський, М.Попович та П.Ямчук, які високо оцінювали гуманістичний потенціал творчості мислителя і називали його духовним батьком пізнішого безоглядного гуманістичного дисидентства, правозахисного руху.

Аналіз публікацій філософів, істориків філософії, філологів та істориків ХІХ – ХХІ століття дає підстави стверджувати, що заявлена тема дисертації є актуальною, оскільки філософська спадщина та громадсько-просвітницька діяльність В.Короленка, аксіологічні аспекти творчості мислителя, які займали чільне місце не лише в його художніх творах та публіцистиці, але й у житті, не аналізувалися системно як найважливіша частина його багатогранної творчої спадщини і потребують наукової розробки.

У підрозділі 1.2. «Теоретико-методологічні засади та принципи дослідження» подаються визначення категорій «цінність» та «ціннісна орієнтація» на сучасному етапі розвитку історико-філософської думки, характеризується методологічна база дослідження. Методологічну основу дослідження складають аксіологічний, логічний, герменевтичний та термінологічний методи, а також методи культурно-історичного аналізу, синтезу, узагальнення і цілеспрямованого конструювання досвіду; принципи історизму, об'єктивності та плюралізму, які забезпечують об'єктивність у вивченні предметів і явищ існуючої дійсності; міждисциплінарний, системний, феноменологічний, парадигмальний, компаративний підходи.

Використані у дисертаційному дослідженні методи дозволили розкрити сутність проблематики роботи та створити чіткий категоріальний каркас дослідження, завдяки чому висновки, отримані автором, логічно виводяться із усього проаналізованого матеріалу.

У другому розділі «Інтерпретація В.Г. Короленком основних ціннісних орієнтацій в ретроспективі історико-філософської думки» характеризуються особливості трактування мислителем індивідуальних і суспільних ціннісних орієнтацій у різних філософських та релігійних напрямках.

У підрозділі 2.1. «Реінтерпретація В.Г. Короленком ціннісних орієнтацій буддизму і давніх греків Сократа та Платона» доведено, що реінтерпретація (уточнення та зміна змісту і значення інформації, що інтерпретується спочатку; актуалізація вчення в нових умовах сприйняття

культури, його інновативний власний розвиток) ціннісних орієнтацій Стародавніх Сходу та Греції серед європейської та російської інтелігенції була однією з провідних тенденцій кінця XIX століття.

Зокрема, у буддизмі визнання індивідуальної волі людини, на думку мислителя, було головною ціннісною орієнтацією й вирішальним фактором розвитку особистості та можливого способу утвердження її внутрішньої свободи.

У підрозділі доведено, що на матеріалі класичної грецької філософії, зокрема поглядів Сократа та Платона, В.Короленко вирішує одну із значущих цінностей свого часу – проблему віри. З'ясовано, що не будучи богошукачем, він підходить до цієї проблеми з антропологічних позицій і розглядає віру як основну ціннісну орієнтацію всього духовного й морального життя людини. Через Сократа В.Короленко шукав «нового бога», яким могла бути і сама людина, внутрішньо вільна, звільнена від страху й релігійного догмату, людина, в якій здібності до боротьби та протесту існують як «природно» притаманні самій людській природі.

У підрозділі 2.2. «Аналіз ціннісних орієнтацій Відродження, Просвітництва та початку XIX століття (на основі поглядів М. Монтеня, Вольтера, Дж.С. Мілля, Ж.-М. Гюйо) в творчості В.Г. Короленка. Етичне та гносеологічне виправдання скептицизму» обґрунтовано, що В.Короленко, аналізуючи етичні погляди М.Монтеня, головними ціннісними орієнтаціями епохи Відродження називає прагнення конкретної людини до щастя, основною передумовою якого виступало задоволення. Ціннісні орієнтації Відродження мислитель вважав індивідуалістичними, оскільки у філософії даної епохи (на прикладі поглядів М.Монтеня) головним критерієм етичних цінностей була окрема людська особистість з її духовними прагненнями, уявленнями про благо та справедливість.

Виявлено, що найголовнішими ціннісними орієнтаціями французького Просвітництва, на підставі характеристики поглядів та діяльності Франсуа-Марі Аруе, В.Короленко вважає гуманістичні, адже Вольтер протягом усього життя боровся проти суспільної несправедливості, захищав знедолених, «гнаних» і несправедливо засуджених (справа гугенота Жана Каласа, якого у 1762 році було звинувачено у вбивстві сина за спробу прийняти католицизм). З'ясовано, що головні ціннісні орієнтації початку XIX століття В. Короленко розглядав на основі аналізу філософських поглядів британського утилітариста Дж.С. Мілля та французького філософа-позитивіста Ж.-М. Гюйо. Ціннісні орієнтації початку XIX століття, за В.Короленком, досить суперечливі, їх моральний діапазон плюралістичний – від загального щастя всіх людей (Дж.С. Мілля) до індивідуального щастя конкретної людини (Ж.-М. Гюйо).

Зіставляючи соціальні ціннісні орієнтації В.Короленка із загальноприйнятими класифікаціями, у підрозділі доведено, що етичний індивідуалізм М.Монтеня та «моральна система» Ж.-М. Гюйо були уособленнями індивідуалістичної ціннісної орієнтації, а гуманістичні ідеали Вольтера та утилітаризм Дж.С. Мілля – просоціальної. Останні, на думку мислителя, повинні бути пріоритетними для будь-якого демократичного суспільства.

У підрозділі 2.3. «Виокремлення В.Г. Короленком основних ціннісних орієнтацій кінця XIX – початку XX століття та їхній розгляд крізь призму марксизму» обґрунтовано, що мислитель, полемізуючи з К.Марксом та його російськими послідовниками – В.Леніним, П.Струве, М.Туган-Барановським, визнавав релігію однією з основних суспільних ціннісних орієнтацій, оскільки вважав, що справжня релігія є головним консолідуючим фактором у суспільстві, зауважуючи, що розпалювання релігійної ворожнечі може привести його до морального здичавіння, особливо при занепаді гуманних почуттів і слабкості юридичного начала в українському суспільстві кінця XIX – початку XX століття.

Підкреслюється, що розглядаючи ціннісні орієнтації ісламу, мислитель вважав, що найголовнішою з них є покірність, яка полягає в тому, щоб підкорятися Аллахові й потрапити до раю в наступному житті, відмовившись для цього від особистої свободи, накопичення грошей і майна, тілесного задоволення, їжі та розваг.

Характеризуючи класові ціннісні орієнтації сучасного йому суспільства В.Короленко у полеміці з марксизмом зауважує, що комунізм, до якого так прагнуть теоретики цього філософського, політичного, економічного вчення та руху, намагається відстояти лише вузькокласові цінності, зокрема цінності фабрик і заводів для забезпечення життєдіяльності пролетаріату, забуваючи при цьому про суспільні ціннісні орієнтації та цінності інших верств суспільства, зокрема інтелігенції та селянства.

У третьому розділі «Еволюція поглядів В.Г. Короленка на ціннісні орієнтації розвитку суспільства та індивіда» досліджено особливості тлумачення мислителем окремих філософських та етичних категорій, а також обґрунтовано актуальність ідей В.Короленка на сучасному етапі розвитку Української держави.

У підрозділі 3.1. «Особливості тлумачення В.Г. Короленком окремих філософських та етичних категорій» зазначається, що основні філософські категорії мислитель інтерпретує досить специфічним чином, скептично. Категорії «діалектика» та «метафізика» він трактував ненауково. «Діалектику» він розглядав як вчення, яке заклиало не думку підганяти до окремого факту, а окремі факти ставити на їх місце, згідно з логічним розвитком думки. «Метафізику» мислитель розглядав як вчення, в якому головний предмет дослідження – властивості розуму, трактуючи дану категорію ненауково. У підрозділі встановлено, що ненаукове трактування В.Короленком категорій «діалектика» та «метафізика» було зумовлено характером епохи, яка властивості людського розуму ставила вище за вчення про надчуттєве, недоступне безпосередньому пізнанню.

З'ясовано, що «скептицизм» В.Короленко розглядав як філософську позицію, яка проголошувала неможливість пізнання об'єктивної істини, відмову від об'єктивного знання взагалі як ставлення усього під сумнів, що співпадає із загальноприйнятим трактуванням.

Порівняно примітивне тлумачення В.Короленком категорії «матеріалізм» як ототожнення процесу думки з продуктом було зумовлене популярністю в країні вульгарного матеріалізму, репрезентованого поглядами, переважно, Л.Бюхнера та К.Фогта, які заперечували специфіку свідомості, її соціальну природу і розглядали свідомість як фізіологічну функцію організму.

Встановлено, що категорію «свідомість» мислитель розуміє як особливий апарат, що сприймає явища зовнішнього світу, коли сучасні філософи розуміють під даною категорією продукт людського мозку як високоорганізованого матеріального утворення та вищу форму відображення дійсності, яка не може бути нічим іншим, ніж усвідомленим буттям, і детермінована суспільними відносинами.

Категорія «воля» трактується В.Короленком як духовний процес, що передує будь-якому вчинку, тоді як сучасні філософи під даною категорією розуміють феномен регуляції суб'єктом своєї діяльності і поведінки, що забезпечує формування цілей і концентрацію внутрішніх зусиль для їх досягнення.

У дослідженні показано, що провідним поняттям етики для В.Короленка було «щастя», проблема досягнення якого червоною ниткою проходить крізь усю його творчість і яке він називав основою для життя людини. Щастя, на думку мислителя, полягає у пошуку свого місця в житті, в служінні людям.

Аналізуючи категорії «добро» та «зло» мислитель справедливо зауважував, що одна й та ж дія, в залежності від того на благо чи нещастя іншого вона спрямована, може бути як доброю, так і злою.

Розглядаючи поняття «помста», В.Короленко застерігає утримуватися від права на неї, адже вона, несучи ілюзію справедливої відплати, не лише множить кількість жертв, а й руйнує саму особистість, яка здійснює помсту.

У підрозділі 3.2. «Трансформація ідей В.Г. Короленка в сучасному суспільстві» доводиться, що переважна більшість ідей та думок мислителя відрізняються гостротою й актуальністю на сучасному етапі розвитку Української держави. Актуальними є погляди гуманіста на проблему запобігання війни, яку він називає «історичною помилкою» та «найстрашнішим злом і злочиним проти всього людства», та встановлення миру, ідею встановлення якого В. Короленко гаряче обстоював («потрібно бути на сторожі великого скарбу – миру»), закликаючи захищати свободу Батьківщини від зовнішнього і внутрішнього поневолення, мріючи про вагомий голос вільної Росії на «великій нараді народів, яка має покласти основи міцного миру».

Обґрунтовано, що мислитель вважав ціннісно пріоритетним захист української духовно-національної ідентичності – його обурення викликало переслідування денікінським та більшовицьким режимами української мови й культури. Оборона національних прав і свобод українців не була для мислителя чимось неприродним передусім тому, що у вирі революційних випробувань саме українська ідея та її репрезентанти на своїй землі виявилися під найбільшою загрозою, найбільше переслідувалися різними агресорами.

Показано, що висловлюючи свої погляди з приводу співіснування української та російської культури, В.Короленко закликав до їх мирного спів-

існування і шляхи розвитку української культури вбачав в її тісному зв'язку та взаємодії з культурою російською. Гуманіст закликав не роздмухувати ворожнечу між народами, які не так давно ділили загальну долю й загальні страждання, а будувати суспільство на принципах національної та культурної взаємоповаги і взаємодії, здатності визнавати власні ментальні недоліки, перетворюючи їх таким чином у переваги.

ВИСНОВКИ

У процесі дисертаційного дослідження було проведено узагальнюючий аналіз аксіологічних та світоглядно-філософських аспектів ідейної спадщини В.Короленка, поглядів мислителя на основні культурні та соціальні ціннісні орієнтації сучасного йому суспільства, результати якого можуть бути представлені у наступних положеннях.

1. Значна частина художніх, публіцистичних та епістолярних творів В.Короленка мають історико-філософський контекст. Він не тільки згадує, але й аналізує ціннісні орієнтації різних філософських та релігійних напрямків. Мислитель вважає, що в античному суспільстві найголовнішими ціннісними орієнтаціями були ті, що визначали взаємовідносини між людьми, адже королєнківський Сократ, наприклад, прагне не лише знайти нову віру, а й донести її до інших.

2. Ціннісні орієнтації Відродження мислитель вважав індивідуалістськими, оскільки у філософії даної епохи (на прикладі поглядів М.Монтеня) головним критерієм етичних цінностей виступала окрема людська особистість з її духовними прагненнями, уявленнями про благо та справедливість.

Найголовнішими цінностями французького Просвітництва (на прикладі аналізу поглядів і діяльності Вольтера), за В.Короленком, були гуманістичні – Вольтер боровся проти суспільної несправедливості, захищав знедолених, «гнаних» і несправедливо засуджених.

3. Ціннісні орієнтації початку XIX століття, за В.Короленком, досить суперечливі, їх моральний діапазон плюралістичний – від загального щастя всіх людей (Дж.С. Мілль) до щастя конкретного індивіда (Ж.-М. Гюйо).

Розглядаючи основні суспільні ціннісні орієнтації кінця XIX – початку XX століття крізь призму вчення К.Маркса, мислитель визнає релігію головним консолідуючим фактором у суспільстві, оскільки, на його думку, посилене розпалювання релігійної ворожнечі в корені розбещує суспільство і може привести його до морального здичавіння.

4. Розглядаючи ціннісні орієнтації світових релігій – буддизму, християнства та ісламу, В.Короленко вважав, що у буддизмі визнання індивідуальної волі людини було вирішальним фактором розвитку особистості й можливого способу утвердження внутрішньої свободи. Найвищою цінністю християнства В.Короленко вважає віру в Бога як шлях до порятунку людства, консервативного захисту індивідуальності від будь-якого виду несакрального впливу. Для ісламу, за В.Короленком, вищою цінністю є покірність, яка полягає в тому, щоб підкорятися Аллахові й потрапити до раю в наступному житті.

5. Основні філософські категорії В.Короленко тлумачить виходячи з власного світогляду, по-своєму. Мислитель не міг інтерпретувати їх у відповідності до класичних канонів філософської теорії, оскільки не мав базової системної освіти. Але право на інтерпретацію та власне розуміння й застосування мав. Так, «діалектику» він розглядав як вчення, згідно з яким окремі факти визначаються логічним розвитком думки. «Метафізику» В.Короленко інтерпретував як вчення, в якому головний предмет дослідження – властивості розуму. З'ясовано, що ненауковість у тлумаченні даних категорій була зумовлена характером епохи, яка властивості людського розуму ставила вище за вчення про надчуттєве, недоступне безпосередньому пізнанню.

Тлумачення мислителем категорії «скептицизм» як ставлення усього під сумнів співпадає із загальноприйнятим. В.Короленко розглядав скептицизм як філософську позицію, яка проголошувала неможливість пізнання об'єктивної істини, відмову від об'єктивного знання взагалі.

Не відповідає сучасному науковому знанню і розуміння В.Короленком категорій «матеріалізм», «свідомість», «воля». Тракткування категорій «матеріалізм» як отожднення процесу думки з продуктом було наближене до вульгарно-матеріалістичного розуміння даної категорії. «Свідомість» мислитель розумів як особливий апарат, що сприймає явища зовнішнього світу, «волю» – як духовний процес, що передує будь-якому вчинку.

6. Провідною категорією етики для В.Короленка виступає «щастя», проблема досягнення якого пронизує всю його творчість і яке він називав основою для життя людини. На шляху до щастя, вважав мислитель, можуть стояти різні перепони: фізичні недуги, соціальна несправедливість, відсутність високих життєвих потреб, ідеалів або просто віри. На думку мислителя, щасливою людина може стати лише тоді, коли знайде своє місце в житті.

Аналізуючи «добро» та «зло», В.Короленко зауважував, що одна й та ж дія, в залежності від того на благо чи нещастя іншого вона спрямована, може бути як доброю, так і злою.

Аналізуючи поняття «помста», В.Короленко застерігає утримуватися від права на неї, адже помста, несучи ілюзію справедливої відплати, не лише множить кількість жертв, а й руйнує саму особистість, яка її здійснює.

7. Переважна більшість ідей і думок мислителя відрізняються гостротою, актуальністю, співзвучністю сучасності. Актуальними є погляди гуманіста на проблему запобігання війни, яку він називає історичною помилкою й найстрашнішим злом і злочином проти всього людства, та встановлення миру, для якого, на думку В.Короленка, людству необхідно докласти всіх зусиль, прийти до компромісу, поступитися національним себелобством з метою попередження війни і забезпечення стабільного й тривалого миру.

8. Аналізуючи поняття «націоналізм», «патріотизм» і «шовінізм», які часто звучать і в сучасній Україні, В.Короленко закликає, відкинувши національну ворожнечу й залишки шовінізму, будувати суспільство на принципах національної та культурної взаємоповаги і взаємодії, гуманізму й здатності визнавати власні ментальні недоліки, перетворюючи їх, таким чином, у переваги.

9. Висловлюючи свої погляди з приводу співіснування української та російської культур, В.Короленко закликав до їх мирного співіснування і вбачав шляхи розвитку української культури в її тісному зв'язку та взаємодії з культурою російською. Мислитель стверджував, що не потрібно роздмухувати ворожнечу, збуджувати ненависть до народів, які так давно ділили загальну долю й страждання, а заклики до цього вважав протикультурними й злочинними. Розпалювання міжнаціональної ворожнечі, на думку гуманіста, особливо небезпечно в умовах загальної ворожнечі, ненависті й помсти, що породжують переслідування і жорстокість.

10. Захист української духовно-національної ідентичності В.Короленко вважає ціннісно пріоритетним. Обурення мислителя викликала знущальна практика переслідування української мови й культури денікінським та більшовицьким режимами. У даному разі В.Короленко виступає не лише як філософ та мислитель, а й як громадський діяч, небайдужість якого до переслідувань українства мали форму прямих заяв до влади незалежно від тих небезпек, що ці висловлювання могли спричинити для мислителя особисто.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Блоха Я.Є. Аналіз творчої спадщини античних філософів у працях В.Г. Короленка кінця XIX ст. / Я.Є. Блоха // Гілея (науковий вісник): Зб. наук. пр. / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К., 2009. – Вип. 28. – С. 307–314.

2. Блоха Я.Є. Світоглядно-філософські аспекти творчості В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Інтелект. Особистість. Цивілізація: Темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. пробл. Вип. 8 / голов. ред. О.О. Шубін. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – С. 233–241.

3. Блоха Я.Є. Релігія як основна суспільна ціннісна орієнтація в мемуаристиці В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Наукові записки. «Серія філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 8. – 2011. – С. 283–290.

4. Блоха Я.Є. Аналіз В.Г. Короленком головних цінностей західноєвропейського суспільства XVI-XIX ст. (на основі поглядів М.Монтеня, Дж.С. Мілля та Ж.-М. Гюйо) / Я.Є. Блоха // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология». – Том 24 (63). – 2011. – №2. – С. 121–126.

5. Блоха Я.Є. В.Г. Короленко про ціннісні орієнтації людини кінця XIX – початку XX ст. / Я.Є. Блоха // Інтелект. Особистість. Цивілізація: Темат. зб. наук. пр. із соц.-філос. пробл. Вип. 9 / голов. ред. О.О. Шубін. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – С.208–214.

6. Блоха Я.Є. Трансформація світоглядно-філософських ідей В.Г. Короленка в сучасному українському суспільстві / Я.Є. Блоха // Мультиверсум. Філософський альманах : Зб. наук. праць. – Вип. 10 (118). – К.: Український центр духовної культури, 2012. – С. 108–117.

7. Блоха Я.Є. Громадянська та національна гідність як основні суспільні цінності початку ХХ ст. в інтерпретації В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України : Серія «Гуманітарні науки». – № 1 (38). – 2009. – С. 24–28.

8. Блоха Я.Є. Правозахисна діяльність В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Правозахисний рух : історія та сучасність. Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – Полтава: «Друкарська майстерня», 2009. – С. 79–81.

9. Блоха Я.Є. Антична філософія у творчій спадщині В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Філософські семінари. Випуск 8. Матеріали історико-філософських читань, присвячених Всесвітньому дню філософії 2010. – Полтава: ПолтНТУ, 2011. – С. 167–174.

10. Блоха Я.Є. Людина як центр системи ціннісних орієнтацій В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Матеріали Всеукраїнської конференції «Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура» (22 лютого 2011 року). – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2011. – С. 73–80.

11. Блоха Я.Є. Свобода особистості як одна з провідних суспільних ціннісних орієнтацій російського суспільства кінця ХІХ – початку ХХ ст. у творчості В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Реалії та ілюзії свободи: філософський аналіз сучасності. Матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 21-22 жовтня 2011 року). – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. – С.101–103.

12. Блоха Я.Є. Проблема відведення війни та збереження миру в епістолярній спадщині В.Г. Короленка / Я.Є. Блоха // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Дніпропетровської сесії II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Дніпропетровськ, 22 лютого 2013 р.): у 6-ти частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 2. – С. 31–33.

13. Блоха Я.Є. В.Г. Короленко о основах мирного сосуществовании украинской и русской культур в современной Украине / Я.Є. Блоха // Филология и культурология: современные проблемы и перспективы развития: сборник материалов 2-й международной науч.-практ. конф., 28 февраля 2013 г. / НИЦ «Апробация». – М.: Издательство Перо, 2013. – С.168-170.

14. Блоха Я. Є. Особливості тлумачення В.Г. Короленком категорії «щастя» / Я. Є. Блоха // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2013», 16–17 квіт. 2013 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч. 2. – С.10–12.

15. Блоха Я. Є. Реінтерпретація В.Г. Короленком ціннісних орієнтацій буддизму / Я. Є. Блоха // ІХ Харківські студентські філософські читання: збірник тез / редкол.: І. В. Карпенко [та ін.]. – Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С.8-9.

АНОТАЦІЇ

Блоха Я.Є. Аксиологічні аспекти творчої спадщини В.Г. Короленка (історико-філософський контекст). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2013.

У дисертації здійснений комплексний аналіз аксіологічних аспектів творчої спадщини Володимира Короленка в історико-філософському контексті. Розглянуто особливості трактування мислителем основних ціннісних орієнтацій у різних філософських та релігійних напрямках (спадщині Сократа і Платона (класична антична філософія), М.Монтеня (філософія епохи Відродження), Вольтера (філософія французького Просвітництва), Джона Дж.С. Мілля та Ж.-М. Гюйо (філософія початку ХІХ століття), В.Леніна, К.Маркса, П.Струве, М.Туган-Барановського (філософія кінця ХІХ – початку ХХ століття), буддизмі, християнстві, мусульманстві.

Шляхом історико-філософського аналізу розкрито специфічні риси тлумачення В.Короленком таких філософських та етичних категорій як «діалектика», «метафізика», «скептицизм», «матеріалізм», «свідомість», «воля», «щастя», «добро», «зло», «помста», які він інтерпретував ненауково, виходячи з власних міркувань і світосприйняття.

Показано актуальність ідей В.Короленка на сучасному етапі розвитку Української держави, погляди на проблему запобігання війни та встановлення миру, співіснування української та російської культур, захисту гнаної української духовно-національної ідентичності й доцільність їх вивчення сучасниками.

Ключові слова: цінність, ціннісна орієнтація, утилітаризм, метафізика, діалектика, скептицизм, матеріалізм, свідомість, воля.

Блоха Я.Е. Аксиологические аспекты творческого наследия В.Г. Короленко (историко-философский контекст). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

В диссертации осуществлен комплексный анализ аксиологических аспектов творческого наследия Владимира Короленко в историко-философском контексте. Рассмотрены особенности трактовки мыслителем основных ценностных ориентаций в различных философских и религиозных направлениях (наследии Сократа и Платона (классическая античная философия), М.Монтеня (философия эпохи Возрождения), Вольтера (философия французского Просвещения), Дж.С. Милля и Ж.-М. Гюйо (философия начала ХІХ века), В.Ленина, К.Маркса, П.Струве, М.Туган-Барановского (философия конца ХІХ – начала ХХ века), буддизме, християнстве, мусульманстве.

Это позволило доказательно обосновать положение, что в античном обществе главными ценностными ориентациями, согласно В.Короленко, были те, которые определяли отношения между людьми.

Для философов эпохи Возрождения, по В.Короленко, главной ценностью было доказательство положения о том, что стремление конкретного человека к счастью как главной ценности есть путь к его освобождению.

Для французского Просвещения главными были гуманистические идеалы (Вольтер).

На основании проведенного В.Короленко анализ философских взглядов британского утилитариста Дж.С. Милля и французского философа-позитивиста Ж.-М. Гюйо в диссертации делается вывод о том, что ценностные ориентации начала XIX века, согласно В.Короленко, достаточно противоречивы. Их нравственный диапазон плюралистичен – от всеобщего счастья всех людей (Милль) до индивидуального счастья конкретного человека (Гюйо).

Основные ценностные ориентации конца XIX – начала XX века В.Короленко анализирует сквозь призму учения К.Маркса, но в противовес марксизму, выделяет религию как одну из главных ценностных ориентаций и консолидирующий фактор общества.

В работе установлено, что рассматривая ценностные ориентации мировых религий, В.Короленко считал, что в буддизме признание индивидуальной воли человека было решающим фактором развития личности и возможного способа утверждения внутренней свободы.

Высшей ценностью христианства для В.Короленко является вера в Бога как путь к спасению человечества, консервативной защите индивидуальности от любого вида несакрального влияния.

Рассматривая ценностные ориентации ислама, мыслитель отстаивает позицию, что главной из них является постоянство, согласно которой подчинение Аллаху гарантирует попадание в рай в следующей жизни. Благодаря постоянству ислам лишает мусульманина необходимости ставить вопрос о накоплении денег и имущества, телесном удовольствии, еде и развлечениях, поскольку все появляется и исчезает, а он живет для высшей цели.

В исследовании путем историко-философского анализа определены специфические черты толкования В.Короленко фундаментальных философских и этических категорий, в частности «диалектики», «метафизики», «скептицизма», «материализма», «сознания», «воли», «счастья», «добра», «зла», «мести». Данные категории мыслитель толковал исходя из собственного мировоззрения, по-своему. В.Короленко не мог интерпретировать их в соответствии с классическими канонами философской теории, поскольку не имел базового системного образования. Но право на интерпретацию и собственное понимание и применение у него было. «Диалектику» он рассматривал как учение, согласно которому отдельные факты определяются логическим развитием мысли; «метафизику» – как учение, в котором главным предметом исследования являются свойства ума; «скептицизм» – как постановку всего под сомнение, что совпадает с общеприня-

той концепцией; «материализм» приближенно к вульгарноматериалистическому пониманию – как отождествление процесса мысли с продуктом; «сознание» – как особый аппарат, воспринимающий явления внешнего мира; «волю» – как духовный процесс, который предшествует любому поступку; «счастье» – как основу для жизни человека: «добро» и «зло» – отмечая, что одно и то же действие, в зависимости от того на благо или несчастье другого оно направлено, может быть как добрым, так и злым; «месть» – предостерегал воздерживаться от права на нее, ведь она, неся иллюзию справедливого возмездия не только умножает число жертв, но и разрушает саму личность, которая ее осуществляет.

В диссертации показана актуальность идей В. Короленко на современном этапе развития Украинского общества, в частности взгляды на проблему предотвращения войны и установления мира, сосуществования украинской и русской культур, защиты гонимой украинской духовно-национальной идентичности и целесообразность их изучения современниками.

Ключевые слова: ценность, ценностная ориентация, утилитаризм, метафизика, диалектика, скептицизм, материализм, сознание, воля.

Y.Y. Blokha. Axiological aspects of the creative heritage of V.G. Korolenko (in historical and philosophical context). – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of philosophical sciences in specialty 09.00.05 – History of Philosophy. – National Pedagogical University by M.P. Dragomanov's name. – Kyiv, 2013.

The thesis presents a comprehensive analysis of the axiological aspects of the creative heritage of Volodymyr Korolenko in historical and philosophical context. It describes peculiarities of the thinker's interpretation of basic value orientations in different philosophical and religious trends (legacy of Socrates and Plato (classical ancient philosophy), M. de Montaigne (Renaissance philosophy), Voltaire (French Enlightenment philosophy), J.S. Mill and J.-M. Guyau (philosophy of the early nineteenth century), V.Lenin, K.Marx, P.Struve, M.Tugan-Baranovsky (philosophy of the late XIX – early XX century), in Buddhism, Christianity and Islam.

Through historical and philosophical analysis, specific features of Korolenko's interpretation of philosophical and ethical categories are defined, namely «dialectics», «metaphysics», «skepticism», «materialism», «consciousness», «will», «happiness», «good», «vil», «revenge» interpreted by him in unscientific manner on the basis of his own thoughts and world outlook.

The study shows the actuality of Korolenko's ideas at the present stage of development of Ukraine, his viewpoints on war preventing and peacemaking, co-existence of Ukrainian and Russian cultures, protection of persecuted Ukrainian spiritual and national identity and expediency of study thereof by contemporaries.

Key words: value, value orientation, utilitarianism, metaphysics, dialectics, skepticism, materialism, consciousness, will.

Підписано до друку 22.03.2013 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 43
Віддруковано з оригіналів.

Віддруковано в ПНПУ імені В.Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.

НБ НПУ

100127733

